

ዳኞች፡- ሓጎስ ወልዱ

አልማው ወሌ

ዓሊ መሐመድ

ነጋ ዱፍሳ

አዳነ ንጉሴ

አመልካች፡- አቶ ሸለማ ነገሰ - ቀረቡ

ተጠሪ፡- አቶ ፋይሳ መንግስቱ ቀረቡ

መዝገቡን መርምረን የሚከተለውን ፍርድ ሰጥተናል፡፡

ፍ ር ድ

ጉዳዩ የቀረበው አመልካች የኖኖ ቤንጃ ወረዳ ፍርድ ቤት፣ የጅማ ዞን ክፍተኛ ፍርድ ቤት እና የአሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የሰበር ችሎት የሰጡት ውሣኔ መሠረታዊ የህግ ስህተት ያለበት ስለሆነ በሰበር ታይቶ እንዲታረምልኝ በማለት ያቀረበውን የሰበር አቤቱታ አጣርቶ ለመወሰን ነው፡፡

ጉዳዩ የእርሻ መሬትን የሚመለከት ነው፡፡ ክርክሩ በመጀመሪያ የታየው በኖኖ ቤንጃ ወረዳ ፍርድ ቤት ነው፡፡ በወረዳው ፍርድ ቤት ተጠሪ ከሆነ አመልካች ተከራክረዋል፡፡ ተጠሪ በኖኖ ቤንጃ ቀበሌ ውስጥ በሰሰኮ ጎጥ ጋሴ ቀርጫ ተብሎ ከሚጠራው ቦታ የተለያዩ አትክልቶች አርባ ግንድ ባህር ዛፍ አራት ግንድ ጌሾ አባቴ ተክሎ ሲጠቀምበት የኖረውን መሬት ተከሆነ በሥልጣኑ ይዞታል፡፡ የሀገር ሽማግሌዎች መሬቱን እኩል ያካፈሉን ሲሆን መሬቱ የአባቴ በመሆኑና ለእኔ ሊደርሰኝ ስለሚገባ የእርሻ መሬቱን እንዲለቅልኝ በማለት አመልክቷል፡፡

የአሁን አመልካች በተከሆኑት ቀርቦ ክስ የቀረበበትን መሬት ከአሥራ ሁለት ዓመት በፊት የከሆነ አባት በህይወት እያለ የነበረውን ባህር ዛፍ ገዝቼ መሬቱን በ1981 ዓ.ም. ተመርቼ ይኸው እየተጠቀምኩበት እገኛለሁ፡፡ መሬቱ በአሉ ኤልፈታ ቀበሌ የሚገኝ ሲሆን አባቴ መሬቱን ለቆ ወደ ደጋ ሲባ ቀበሌ ሄዷል፡፡ መሬቱ የራሴ ነው በማለት ተከራክሯል፡፡ የኖኖ ቤንጃ ወረዳ መሬትና የአካባቢ ጥበቃ ጽ/ቤት አመልካችም ሆነ ተጠሪ በመሬቱ ላይ ግብር እየከፈሉ አይደለም፡፡ በፊት መሬቱ የከሆነ አባት ነበር በማለት ማስረጃ በመስጠቱ የወረዳው ፍርድ ቤት ለትክክለኛ ፍትሕ አሰጣጥ ጠቃሚ መሆኑን በመገንዘብ የሰው ምስክሮችን ሰምቷል፡፡ የቀረቡት ምስክሮች የከሆነ የተጠሪ አባት 1985 ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት መለየቱን ከዚህ በኋላ ተከሆነ አመልካች መሬቱን ይዞ የሚገኝ መሆኑን እና ግራ ቀኙ በክርክር ላይ ያሉ መሆኑን የተጠሪ ምስክሮች የመሠከሩ ሲሆን የአመልካች ምስክሮች አመልካች ተመርቶቸዋለሁ በማለት መሬቱን እንደያዘ ፣ ከቦታው ድረስ ሄደው እንደሚያውቁ መሥክረዋል፡፡

የወረዳው ፍርድ ቤት የእርሻ መሬቱ የከሣሽ አባት የነበረ ስለሆነ ተከሣሽ መሬቱን ይልቀቅ በማለት ወስኗል። አመልካች በዚህ ውሣኔ ቅር በመሰኘት ለዞኑ ከፍተኛ ፍርድ ቤት የይግባኝ ቅሬታውን አቅርቧል። የዞኑ ከፍተኛ ፍርድ ቤት በፍታብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 337 መሠረት ሠርዞታል። አመልካች የሰበር አቤቱታ ለክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በሰበር ችሎት ያቀረበ ቢሆንም አቤቱታውን አልተቀበሉትም።

አመልካች 1981 ዓ.ም መሬቱ ባዶ መሆኑን አመልካች ለእኔ ተሰጥቶኛል። አመልካች በህጋዊ መንገድ በይዞታዬ አድርጌ አሥራ ሁለት ዓመት ከተጠቀምኩበት በኋላ ተጠሪ የአባቴ መሬት ነበር በማለት ክስ አቅርቧል ። ከዚህ በፊት በዚሁ ጉዳይ የተጠሪ ወንድም ክስ አቅርቦብኝ የማህበራዊ ፍርድ ቤት መጋቢት 4 ቀን 1994 ዓ.ም ውሣኔ ሰጥቶታል። ስለሆነም በፍርድ ቤት ተቋጭ ጉዳይ ተጠሪ ያቀረበውን ክስ በመቀበል የወረዳው ፍርድ ቤት የሰጠው ውሣኔ መሠረታዊ የህግ ስህተት ያለበት ስለሆነ በሰበር ታይቶ እንዲታረምልኝ በማለት አመልክቷል።

ተጠሪ በበኩሉ ሀምሌ 21 ቀን 2003 ዓ.ም. በተባፈ. መልስ አመልካች ያነሣው የይርጋ ክርክር ተገቢነት የለውም። መሬቱንም አስራ ሁለት ዓመት አልያዘም። እኔም አካለመጠን ያልደረስኩ ነበርኩ አመልካች የማህበራዊ ፍርድ ቤት ወስኖልኛል ያለው በሥር ፍርድ ያልተነሳ አዲስ ክርክር ነው። ስለዚህ የሰበር አቤቱታውን ውድቅ በማድረግ እንዲያሰናብተኝ በማለት መልስ ሰጥቷል። አመልካች ሀምሌ 22 ቀን 2003 ዓ.ም. የተባፈ. የመልስ መልስ አቅርቧል።

ከሥር የክርክሩ አመጣጥና በሰበር የቀረበው ክርክር ከላይ የተገለፀው ሲሆን እኛም የበታች ፍርድ ቤቶች አመልካች ለረዥም ጊዜ መሬቱን በይዞታዬ አድርጌ እየተጠቀምኩበት ነው በማለት ያቀረበውን ክርክር በማለፍ መሬቱን ለተጠሪ እንዲለቅ የሰጡት ውሣኔ ተገቢ ነው ወይስ አይደለም የሚለውን ጭብጥ በመያዝ መዘገቡን መርምረናል።

1. ከላይ የተያዘውን ጭብጥ ለመወሰን በመጀመሪያ አመልካች የክርክሩ መነሻ የሆነውን የእርሻ መሬት የያዘው ከመቼ ጀምሮ ነው? ተጠሪስ አመልካች የእርሻ መሬቱን እንዲለቅለት ክስ ያቀረበው መሬቱን አመልካች ከያዘው ክስንት ጊዜ በኋላ ነው የሚሉትን ነጥቦች መመርመር አስፈላጊ ነው። አመልካች የክርክሩ መነሻ የሆነውን የእርሻ መሬት 1981 ዓ.ም. ጀምሮ ይኸጥቀሉ በማለት የተከራከረ ቢሆንም ይህንን የሚያስረዳ ማስረጃ እንዳለቀረበ ከሥር ፍርድ ቤት ውሣኔ ተገንዝበናል። በሌላ በኩል አመልካች አከራካሪውን የእርሻ መሬት የተጠሪ አባት 1985 ዓ.ም በሞት ከተለየበት ጊዜ ጀምሮ የያዘው መሆኑ ተጠሪ ለወረዳው ፍርድ ቤት ባቀረባቸው ምስክሮች ተረጋግጧል።

የተጠሪ ምስክሮች የሰጡትን የምስክርነት ቃል መነሻ በማድረግ ተጠሪ አመልካች የሟች የአባቱን ይዞታ መሬት እንዲለቅለት ክስ እስካቀረበበት 2003 ዓ.ም. ድረስ ያለው ጊዜ ሲሰላ አመልካች ለአሥራ ስምንት ዓመት የእርሻ መሬቱን የፍታብሔር ህግ ቁጥር 1140 በሚደነግገው መሠረት በእጁ አድርጎ በእውነት ሲያዝበት የኖረ መሆኑን ለመገንዘብ ይቻላል። ተጠሪ በአመልካች ላይ ክስ ያቀረበው ሟች ወላጅ አባቴ በመሬቱ ላይ የነበረው የይዞታና በመሬቱ የመጠቀም መብት በውርስ ለእኔ ተላልፎልኛል በማለት ነው።

እዚህ ላይ የሚነሳው ጥያቄ የአርሶ አደር አባታቸውን ወይም እናታቸውን የእርሻ መሬት ይዞታና የመጠቀም መብት ያላቸው ወራሾች በውርስ ተላልፎልናል የሚሉትን መብት ለማስከበር ክስ ማቅረብ የሚችሉት በምን ያህል ጊዜ ውስጥ ነው? በሌላ አነጋገር የእርሻ መሬት የይዞታና የመጠቀም መብት ለማስከበር በሚቀርብ ክስ ላይ የይርጋ የጊዜ ገደቡ ምን ይሆናል? የሚለው

ነጥብ ነው። ማንኛውም ኢትዮጵያዊ አርሶ አደር የእርሻ መሬት ባለይዘታ የመሆንና ከይዘታው ያለመፈናቀል መብት ያለው መሆኑ በህገ መንግስቱ አንቀጽ 40 ንዑስ አንቀጽ 4 በግልፅ ተደንግጓል። የፌዴራል የገጠር መሬት አስተዳደርና አጠቃቀም አዋጅ ቁጥር 456/97 እና የአሮሚያ ክልል ያወጣው የገጠር መሬት አስተዳደርና አጠቃቀም አዋጅ ቁጥር 130/99 የመሬት ባለይዘታ የሆነና በመሬቱ የመጠቀም መብት ያለው ሰው ለሁለት ዓመት ያህል መሬቱን በመተው ከአካባቢው ከጠፋ የመሬት ባለይዘታ የመሆንና በመሬት የመጠቀም መብቱ ቀሪ እንደሚሆን ይደግጋሉ። ሆኖም የህግ ማዕቀፎቹ የእርሻ መሬት ባለይዘታና የመጠቀም መብቱ በሌላ ሰው ተደፎሮብኛል የሚል አርሶ አደር የመሬት ባለይዘታነትና የመጠቀም መብቱን ለማስከበር ክስ ማቅረብ ያለበት በስንት ጊዜ ውስጥ እንደሆነ የፌዴራል አዋጅ ቁጥር 456/97 እና የአሮሚያ ክልል አዋጅ ቁጥር 130/1999 በግልፅ አይደነግጉም።

ከዚህ አንጻር ስንመለከተው በጉዳዩ ተፈጻሚነት ያለውን የይርጋ ህግ ድንጋጌ በህገ መንግስቱ አንቀጽ 40 ንዑስ አንቀጽ 4 የተደነገገውን የአርሶ አደሮች የመሬት ባለይዘታነትና የመጠቀም መብት በማያጣብብ ሁኔታ አግባብነት ያላቸውን የፍታብሔር ህግ ድንጋጌዎች በመተርጎም ውሳኔ መስጠት የሚገባው ጉዳይ ሆኖ አግኝተነዋል። ለዚህ ጉዳይ አግባብነት ያላቸው የፍትሐብሔር ድንጋጌዎች ስንመረምር በመጀመሪያው ድንጋጌ የፍታብሔር ህግ ቁጥር 1149 ንዑስ አንቀጽ 2 የተደነገገው የሁለት ዓመት የይርጋ የጊዜ ገደብ ነው። ሆኖም ድንጋጌው በተለያዩ መንገድ የይዘታና በመሬት የመጠቀም መብታቸውን በሌላ ሰው የተደፈረባቸው አርሶ አደሮች በህገ መንግስቱ የተረጋገጠላቸውን የእርሻ መሬት ባለይዘታ የመሆንና በመሬት የመጠቀም መብት በፍርድ ቤት ተከራክረው በማስከበር ሰፊ ያለ የክስ ማቅረቢያ ጊዜ የማይሰጥ በመሆኑ በገጠር መሬት ላይ ያለን የባለይዘታነትና በመሬት በመጠቀም በሚቀርብ ክርክር ላይ የፍታብሔር ህግ ቁጥር 1149 ንዑስ አንቀጽ 2 ተመራጭ ሆኖ አላገኘነውም።

በሌላ በኩል ማንኛውም አርሶ አደር ምክንያታዊ በሆነ የጊዜ ገደብ ውስጥ በእርሻ መሬት ላይ ያለውን የይዘታና የመጠቀም መብት ለማስከበር ተገቢውን ትጋት የማድረግ ግዴታ ይኖርበታል። ስለሆነም በሌሎች የይርጋ የጊዜ ገደብ በግልፅ ባልተደነገገላቸው ጉዳዮች ተፈጻሚነት ያለው ስለመሆኑ ይህ ሰበር ችሎት ለፍታብሔር ሕግ ቁጥር 1677/1/ እና ለፍትሐብሔር ህግ ቁጥር 1845 የተደነገገው የአሥር ዓመት የይርጋ የጊዜ ገደብ አርሶ አደሮች በህገ መንግስቱ የተከበረላቸውን የመሬት ባለይዘታነትና በመሬት የመጠቀም መብት በፍርድ ከስሰው ለማስከበር ሰፊ ያለ እድል የሚሰጠው የፌዴራል አዋጅ ቁጥር 456/97 እና የአሮሚያ ክልል አዋጅ ቁጥር 130/1999 መሠረታዊ ጋር የሚጣጣም ሆኖ አግኝተዋል። ስለሆነም ይዘታውን በሌላ ሰው የተነጠቀ አርሶ አደር ወይም ወራሾቹ ይዘታው በሌላ ሰው ከህግ ወይም ከውል ውጭ ከተያዘበት ቀን ጀምሮ በአስር ዓመት ውስጥ የእርሻ መሬት ባለይዘታነትና የመጠቀም መብቱን ለማስከበር ክስ ካላቀረበ ክሱ በፍታብሔር ህግ ቁጥር 1677/3/ እና በፍታብሔር ህግ ቁጥር 1845 በተደነገገው የአሥር ዓመት የይርጋ የጊዜ ገደብ ይታገዳል ከሚለው መደምደሚያ ላይ ደርሰናል።

2. ተጠሪ አመልካች በ1985 ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት የተለየው ወላጅ አባቱ የእርሻ መሬት ሊለቅልኝ ይገባል በማለት ያቀረበው በ2003 ዓ.ም ነው። ተጠሪ ክስ ያቀረበው አመልካች የእርሻ መሬቱን ለአሥራ ስምንት ዓመት ይዞ ከተጠቀመበት በኋላ መሆኑን ከክርክሩ ሂደትና ከሥር ፍርድ ቤት ውሳኔ ተገንዝበናል። አመልካች መሬቱን ለአሥራ ስምንት ዓመት የያዘ መሆኑን በመግለፅ ተጠሪ ክስ ሊያቀርብብኝ አይገባም የሚለውን ክርክር ከወረዳ ፍርድ ቤት ጀምሮ

ለይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤትና ለክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት የሰበር ችሎት እንዳቀረበ ተገንገበናል።

የወረዳ ፍርድ ቤት ወደ ፍሬ ጉዳይ ገብቶ የአመልካችንና የተጠሪን ክርክርና ማስረጃ ከመስማቱ በፊት በመጀመሪያ አመልካች ባነሣው የይርጋ የጊዜ ገደብ መቃወሚያ ላይ ብይን መስጠት እንዳለበት በፍታብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 244 ንዑስ አንቀፅ 1 ተደንግጋል። ተጠሪ አመልካች የአባቱ ይዞታ የነበረውን መሬት እንዲለቅለት ክስ ያቀረበው አመልካች መሬቱን 1985 ዓ.ም ጀምሮ ይዞ አሥራ ስምንት ዐመት ከቆየ በኋላ መሆኑ በተጠሪ ምስክሮች ጭምር ተረጋግጧል። ስለሆነም ተጠሪ በፍታብሔር ህግ ቁጥር 1677/1/ እና በፍታብሔር ህግ ቁጥር 1845 የተደነገገው የአስር ዓመት የይርጋ የጊዜ ገደብ ካለፈ በኋላ አመልካች መሬቱን እንዲለቅለት ያቀረበው ክስ በይርጋ ቀሪ ሆኖ እያለ የወረዳው ፍርድ ቤትና የዞኑ ከፍተኛ ፍርድ ቤትና የክልሉ ጠቅላይ ፍርድ ቤት አመልካች ያቀረበውን የይርጋ መቃወሚያ በማለፍ መሬቱን ለተጠሪ እንዲለቅ የሰጡት ውሣኔ መሠረታዊ የህግ ስህተት ያለበት ነው በማለት ወስነናል።

ው ሣ ኔ

- 1. የኖኖ ቤንጃ ፍርድ ቤት ፣ የጅማ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤትና የኦሮሚያ ክልል ጠቅላይ ፍርድ ቤት የሰበር ችሎት የሰጡት ውሣኔ ተሸሯል።
- 2. ተጠሪ አመልካች መሬት እንዲለቅ ይወሰንልኝ በማለት ያቀረበው ክስ በይርጋ ቀሪ ይሆናል በማለት ወስነናል።
- 3. አመልካች መሬቱን ለተጠሪ የመልቀቅ ግዴታ የለበትም ብለናል።
- 4. በዚህ ፍርድ ቤት የወጡትን ወጭና ኪሣራ ግራ ቀኙ ለየራሳቸው ይቻሉ።
መዝገቡ ወደ መዝገብ ቤት ይመለስ።

የማይነበብ የአምስት ዳኞች ፊርማ አለበት

ሃ/ዲ